

פתרון הבחינה בתנ"ך יחידה שלישית - מועד קיץ 2012

שאלונים: 001104, 203

מוגש על-ידי: דנית בר-אור סבאג, חוה צדוק וגליה סמו

מורות לתנ"ך ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון – מנהיגות ומנהיגים במקרא

בפרק זה עליך לענות על שתי שאלות: על אחת מהשאלות 1-2, ועל אחת מהשאלות 3-4.

שאלה מספר 1

סעיף א'

שלושה תחומים ממשפט המלך באמצעותם מביע שמואל את התנגדותו למוסד המלוכה:

- **הקמת צבא סדיר:** שמואל טוען שהמלך יקח מהעם את אנשיו על מנת שייצרו בעבורו ובעבור צבאו נשק, או שיילחמו בצבאו, ולפיכך הם יהפכו לעבדיו: "אֶת-בְּנֵיכֶם יִקַּח, וְשָׂם לוֹ בְּמִרְכָּבָתוֹ וּבְפָרָשָׁיו, וְרָצוּ, לִפְנֵי מִרְכָּבָתוֹ" או: "וְלָשׂוּם לוֹ, שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים" או: "וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי-מִלְחָמָתוֹ וְכָלֵי רִכְבּוֹ" או: "וְאֲתֶם, תִּהְיוּ-לוֹ לְעֲבָדִים"
- **כלכלת הפקידות המלכותית ופרנסתה:** המלך יקח מהעם את שדותיו, כרמיו ורכושו על מנת לממן את שריו וסריסיו, הוא יגבה מהם מיסים כבדים: "וְאֶת שְׂדֵוְתֵיכֶם וְאֶת כְּרָמֵיכֶם וְזִיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח, וְנָתַן לְעֲבָדָיו" או: "וְזָרְעֵיכֶם וְכִרְמֵיכֶם יַעֲשֶׂה, וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלְעֲבָדָיו" או: "צֹאנֵיכֶם יַעֲשֶׂה"
- **חצר המלך:** המלך יקח את בני ישראל ויעביד אותם במסגרת ארמונו: בניה, חקלאות, עיבוד אדמות וכו': "וְלַחְרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלַקְצֹר קְצִירוֹ" או: "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וְלֵאפוֹת" או: "וְאֶת עֲבָדֵיכֶם וְאֶת שְׁפָחוֹתֵיכֶם וְאֶת בְּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת-חֲמורֵיכֶם יִקַּח, וְעֲשֶׂה לְמִלְאכָתוֹ."

סעיף ב'

על פי מאמרו של טלמון, העם לא השתכנע מדבריו של שמואל ולא חזר בו מבקשתו למלך מכיוון, שכל שלושת התחומים בהם השתמש שמואל כדי להניא את העם, נשמעו לעם הגיוניים וחיוניים לשם כינון מלוכות בישראל. הקמת צבא סדיר היא דבר חיוני, שכן העם רצה מלך שילחם את מלחמותיו ויגן עליו מפני אויביו (והעם מצהיר זאת במפורש). כלכלת הפקידות המלכותית ופרנסתה גם כן מהווה גורם מפתח בשלטונו של המלך, שכן הוא נזקק לבעלי משרות שיבצעו עבודות שונות בעבורו. כמו כן, גביית המיסים נועדה להקמת שלטון ופעילותו, והעם ראה בכך הגיון, מה עוד שהכיר זאת מהעמים מסביב, בהם היה קיים שלטון מלוכני. גם חצר המלך נתפסה על ידי העם כדבר חיוני, שכן לא ניתן לנהל מדינה מבלי שהמלך ישתמש בחלק מבני העם על מנת שיעבדו בשירותו. גם בנושא זה העם לא הופתע למשמע דברי שמואל, שכן ראה זאת אצל העמים ששכנו סביבו.

שאלה מספר 2

סעיף א'

שלושת התפקידים העיקריים של המלך הם:

- לעמוד בראש הצבא ולהילחם את מלחמות ישראל.
 - לחוקק חוקים.
 - לשפוט במקרים יוצאי דופן בהם החוק איננו מספק.
- לדעת אברבנאל עם ישראל אינו זקוק למלך, שכן ה' הוא הממלא את כל התפקידים האלה:
- ה' הוא הנלחם את מלחמות ישראל באמצעות שופטיו.
 - ה' הוא המחוקק. נתן חוקים למשה ולמלך אין אפשרות לשנות החוק.
 - ה' הוא השופט העליון במקרים בהם החוק אינו מספק באמצעות במכות שניתנה לבית דין.

סעיף ב'

ההיסטוריה המקראית מוכיחה כי עם ישראל אינו זקוק למלך, משום ששלטון המלכים היה שלטון חוטא. כמעט כל המלכים חטאו בעבודת אלילים והחטיאו את העם, דבר שהוביל לגלות ישראל ויהודה. לעומתם, שלטון המלכים היה שלטון הנאמן לה' שלא חטא ולא החטיא את העם.

שאלה 3

סעיף א'

שני התנאים: בחיר ה' [באמצעות נביא] ואישור של העם.

סעיף ב'

דוד – שני התנאים לא התמלאו: לפי שמואל א ט"ז דוד נמשח למלך על ידי שמואל הנביא, בחיר ה'. לפי שמואל ב ב דוד הוכר כמלך רק על ידי חלק מהעם, שבט יהודה, ולא על ידי העם כולו. או: שני התנאים התמלאו לפי שמואל א ט"ז דוד נמשח למלך על ידי שמואל הנביא, בחיר ה'. שבט יהודה משח את דוד למלך על יהודה.

אבשלום – שני התנאים לא התמלאו: אבשלום אינו בחיר ה', הוא מרד בדוד. אולם לאבשלום יש תמיכה בקרב העם.

שאלה 4

סעיף א'

שמואל ב: העם מצפה מהמלך שיגן עליו מפני אויביו.

מלכים א: העם מצפה המלך שישפוט בצדק.

סעיף ב'

ההתנהגות הנדרשת מהמלך והשרים היא לשפוט את העם בצדק. התוצאה היא שהמלך והשרים באמצעות משפט הצדק יהוו לעם מקור הגנה כמו מקום מסתור מפני רוח מזרחית חזקה, מקום מסתור מפני זרם מים, וכסלע המהווה מקור צל במדבר.

פרק שני – דוד ומנהיגותו

על הנבחן לענות על שלוש שאלות: על שתיים מהשאלות 5-7, ועל אחת מהשאלות 8-9

שאלה מספר 5

סעיף א'

על התלמיד לציין שלוש מהדוגמאות הבאות:

- "בי אני אדני העון" או: "ואני אמתך לא ראיתי את נערי אדני אשר שלחת" – אביגיל לוקחת על עצמה את האשמה.
- אביגיל משתמשת בכינויים "אדני" ו"אמתך" ובכך מפחיתה ממעמדה ומעניקה כבוד לדוד.
- "אל ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו" – אביגיל מכפישה את בעלה, נבל, ובכך מצדיקה את עמדתו של דוד.
- "חי ה' וחי נפשך אשר מנעך ה' מבוא בדמים" – אביגיל טוענת כי ה' הוא זה שמנע מדוד (באמצעותה) לחטוא ברצח.
- "ועתה יהיו כנבל אויבך והמבקשים אל אדני רעה" – אביגיל מאחלת לדוד שאויביו יושמדו וימותו כמו שנבל ימות.

סעיף ב'

(1) **אביגיל** (על התלמיד להביא אחת מהראיות הבאות):

- "אשר מנעך ה' מבוא בדמים" – ה' הוא זה שמונע מדוד לחטוא ברצח.
- "כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן" – ה' יקים לדוד שושלת מלוכה.
- "ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע" – ה' ירחיק את אויביו של דוד ויהרגם.
- "וצוך לנגיד על ישראל" – ה' ישים את דוד למלך על עם ישראל.

דוד (על התלמיד להביא אחת מהראיות הבאות):

- "ברוך ה' אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי" – ה' הוא ששלח את אביגיל לקראת דוד.
- "חי ה' אלהי ישראל אשר מנעני מהרע אותך" – ה' הוא שמנע מדוד לפגוע באביגיל ובביתה.

(2) **אביגיל**: "וזכרת את אמתך" – אביגיל מבקשת מדוד שיזכור אותה לטובה ויגמול לה על כך.

דוד: "ולא תהיה לך לפוקה ולמכשול" – רצח נבל יהווה מכשול לדוד בדרכו העתידית כמלך, ולכן העדיף להקשיב לאביגיל.

או: "אשר כליתיני היום הזה מבוא דמים והושע ידי ליי" – דוד שמח על כך שלא נאלץ לשפוך דם ולהפוך לרוצח.

סעיף ג'

- (1) אביגיל מאחלת לדוד אריכות ימים, שחייו יהיו קשורים בצרור, בשק החיים.
- (2) ביטוי זה כתוב על מצבות משום שהמילה נשמה נתפסת כנשמת המת לאחר המוות, ולכן האיחול הוא, שנשמתו תחיה לעד לאחר מותה.

שאלה מספר 6

סעיף א'

(1) על התלמיד לציין שניים מהביטויים הבאים:

- "לתשובת השנה לעת צאת המלכים" – בזמן בשנה, שכל המלכים יוצאים למלחמות, דוד נותר בירושלים ולא מצטרף למלחמה.
 - "וישלח דוד את יואב... עבדיו... כל ישראל" – דוד שולח את כל צבאו ובראשם יואב למלחמה, ואילו הוא נותר בירושלים.
 - "וישחיתו... ויצרו... ודוד יושב" – בניגוד לעם הנלחם נגד עמון, דוד פסיבי לחלוטין, הוא יושב בירושלים.
- (2) בעוד שלפי שמואל ב ה, דוד היה זה שעמד בראש העם ונלחם את מלחמותיו, גם בזמן ששאל היה המלך. כעת, כאשר דוד הוא המלך על ישראל הוא לא מבצע את תפקידו ולא יוצא למלחמות עם העם.

סעיף ב'

(1) על התלמיד לציין שלוש מהדוגמאות הבאות:

- "וישלח את דוד את יואב ואת עבדיו ואת כל ישראל" – דוד שולח את כל העם ובראשם יואב למלחמה נגד עמון.
 - "וישלח דוד וידרש לאשה" – דוד שולח לברר לגבי בת שבע, אשת אוריה.
 - "וישלח דוד מלאכים ויקחה" – דוד שולח שליחים שיביאו את בת שבע אליו.
 - "וישלח דוד אל יואב שלח אלי את אוריה החתי" – דוד דורש מיואב לשלוח את אוריה אליו מהמלחמה.
 - "ומחר אשלחך" – דוד מבקש לאוריה לרדת לביתו בטענה שישלח, יחזיר אותו בחזרה לשדה הקרב למחרת.
 - "...וישלח ביד אוריה" – דוד שולח עם אוריה את המכתב ליואב המורה על הריגתו של אוריה.
- (2) משורש זה משתמעת ביקורת כפי דוד והתנהגותו, משום שדוד אינו מעורב עם אנשיו – הוא בשיא כוחו ולכן מרשה לעצמו לשלוח את אנשיו בשליחויות שונות (מלחמה, בירור פרטים על בת שבע, הוראות רצח). הניתוק מעשייה, המתבצעת מעתה באמצעות שליחים, יצר אצל דוד אטימות רגשית ואנושית, והדגיש את עליונותו של דוד, שכן ראה עצמו כמי שמחליט וקובע את גורל בני האדם, כלומר אל. כעת, כאשר ה' עצמו פועל, השימוש בשורש זה בא להעביר ביקורת על דוד, שכן אין הוא אל.

סעיף ג'

- (1) דוד חמד את בת שבע, אשת אוריה: "וירא אשה רחצת... והאשה טובת מראה מאד וישלח דוד וידרש לאשה..." בעקבות חטא החמידה דוד חוטא בחטא הניאוף, כאשר הוא שוכב עם בת שבע אשת אוריה: "ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה".
- (2) בעקבות חטא הניאוף דוד חוטא גם ברצח. מאחר ולא הצליח לשכנע את אוריה ללכת לביתו לשכב עם אשתו, על מנת שהילד ייחשב כשלו, שולח דוד את אוריה בחזרה לשדה הקרב עם הנחיות ליואב לפיהן על אוריה למצוא את מותו במלחמה.

שאלה מספר 7

סעיף א'

- (1) בני ישראל נשבעו לגבעונים שלא יפגעו בהם ויהרגו אותם. דוד נשבע ליהונתן שלא ישמיד את צאצאיו.
- (2) שאול הפר את השבועה והרג את הגבעונים, משום שקינא לישראל ויהודה: "ויבקש שאול להכתם בקנאתו לבני ישראל ויהודה".
- דוד קיים את שבועתו ליהונתן. הוא חס על חייו של מפיבשת בן יהונתן ולא נתן אותו ביד הגבעונים, משום שנשבע בשם ה' ליהונתן שלא יפגע בצאצאיו, ודוד לא מפר את שבועותיו:
- "ויחמל המלך על מפיבשת בן יהונתן ... על שבעת ה' אשר בינתם".

סעיף ב'

- (1) לפי ירמיהו, כעסו של ה' ניתך על הארץ, על האדם, הבהמה, עץ השדה ופרי האדמה. לפי שמות, כעס זה הניתך לארץ מתבטא בגשם ובברד היורדים על הארץ. כאשר משה מתפלל לה' הגשם פוסק, משמע ה' הפסיק לכעוס. לפיכך, המים הניתכים, היורדים מן השמים בשמואל ב כ"א מביעים את כעסו של האל על דוד.
- (2) בפס' 1 אמר ה' לדוד את הסיבה לרעב: הרג הגבעונים ע"י שאול, ובפס' 6 הגבעונים הורגים את שבעת בני שאול ומותירים את גופותיהם תלויות לראווה. אי קבורת המוקעים מסבירה את כעסו את ה'.

סעיף ג'

- (1) רצפה ישבה לצד גופות בניה במשך תקופה אורכה של מספר חודשים, כיסתה אותן בשק ומנעה מבעלי חיים לפגוע בהן ביום ובלילה, מעשה שדרש ממנה מאמץ פיזי ונפשי כאחד: "ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחילת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה". מעשה זה עורר את דוד לפעול, שכן בעקבותיו מביא לקבורה את עצמות המוקעים וכן את עצמותיהם של שאול ובניו: "ויעל משם את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו ויאספו עצמות המוקעים...".
- (2) מעשהו של דוד היה נכון, משום שרק לאחר קבורתם ה' נעתר לארץ, יורד גשם והרעב נפסק.

שאלה מספר 8

סעיף א'

דוגמאות התואמות את קורות דוד בימי מרד אבשלום (על התלמיד לציין שתיים):

- דוד הולך בראש חפוי להר הזיתים, משתחוה לה' ומבקש ממנו להפר את עצת אחיתופל - תיאור זה תואם את דברי המשורר בפס' 4 "וְאַתָּה יְהוָה מִגֵּן בְּעַדִּי כְבוֹדִי וּמְרִים רֵאשִׁי", וכן בפס' 8 בו מבקש המשורר את עזרת ה': "קוּמָה יְהוָה הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהֵי...".
- במסגרת המרד נאמר שמספר רב של אנשים הלכו אחרי אבשלום. מספרם הרב של המורדים מקביל למילים במזמור: "רַבִּים קָמִים עָלַי", או: "רַבְּבוֹת עִם אֲשֶׁר סָבִיב" – אלה אויבי דוד הרודפים אחריו במטרה לתקוף אותו ואת צבאו.
- במסגרת המרד, שְׁמָעִי בֶן-גֵּיָא חָרַף קִלְל אֶת דָּוִד, ופירש את מצבו של דוד כעונש מה' על רשעותו. דברי האויבים: "אֵינִן יְשׁוּעָתָה לֹו בְּאֱלֹהִים" – הם רמז לקללות שהשמיע שְׁמָעִי בֶן-גֵּיָא.
- במסגרת המרד דוד מגלה ענווה דתית ותלות מוחלטת בה' בהתייחסו לארון ה': הוא טען שאם ה' חפץ בהצלחתו וישיבו אל ירושלים, הוא יזכה לשוב ולראות את הארון, או יעשה בו כרצונו. גם לאחר קללת שמעי אומר דוד לאבישי שייתכן וה' ישמע את קללת שמעי ויהפוך אותה לברכה. המזמור מכיל ביטחון בה' ובישועתו: "לִיהוָה הִישׁוּעָה".

סעיף ב'

- (1) שלוש הפניות של ה' למשורר: "ה' מה רבו צרי רבים קמים עליי"; "ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי"; "קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל איבי לחי..".
- (2) בפס' 3 טוענים אויבי המשורר שה' לא יסייע לו: "אין ישועתה לו באלהים". לעומת זאת, בפס' 6 טוען המשורר שלאחר שהתעורר משנתו חש ביטחון בה' ובעזרתו: "אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני".

שאלה מספר 9

סעיף א'

- (1) המדרש טוען שתפקודו של דוד כאב היה לא תקין – הוא לא ביקר את בניו על מעשיהם ולכן הם יצאו לתרבות רעה, ובסופו של דבר דוד הביא לכך שיצאו כנגדו. בשמ"ב י"ג, 30-28 אבשלום מורה לאנשיו לרצוח את אמנון, ואמנון נרצח: "...ואמרתי אליכם הכו את אמנון והמיתם אותו...". לאחר רצח אמנון בורח אבשלום לגשור, ודוד מתגעגע אליו: "ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום", במקום לכעוס עליו ולגעור בו, דבר הגורם ליואב לעשות מעשה ולהביא להחזרת אבשלום: "וידע יואב .. כי לב המלך על אבשלום".
- (2) מעשי אדוניהו בקטע יכולים להוות יציאה לתרבות רעה: אדוניהו מצהיר על עצמו כמלך או כיורש העצר מבלי שדוד אמר זאת מפורשות; אדוניהו מאמץ לעצמו סממני מלכות – רכב ופרשים מבלי אישורו של דוד; אדוניהו חוגג את המלכותו או את העובדה שהוא עתיד להיות יורש העצר, ומזמין לסעודה מכובדים רבים מבלי ידיעת דוד או מבלי שהזמין את דוד; אדוניהו מולך בפועל מאחורי גבו של דוד.

סעיף ב'

על פי שמואל ב י"ד לאחר החזרת אבשלום לירושלים דוד מסרב לראותו במשך שנתיים ימים. לאור זאת ניתן לומר שהכתוב לא תומך בביקורת הנשמעת מהמדרש, כיוון שדוד מעניש את אבשלום בכך שמסרב לראותו.